

RĂSCRUCI EUROPENE

Autor: Diana-Elena Moldoveanu | 2 februarie 2023

Două mii de ani de istorie și-au spus cuvântul. De la eleganța și rafinamentul culturii ateniene, până la exuberanța și fervoarea Imperiului Roman, de la obscurantismul medieval, trecând prin Renaștere și Iluminism, Europa a cunoscut toate fazele pe care o mare civilizație le-ar fi putut traversa. Nimeni nu a surprins mai bine tranziția între etapele unei civilizații decât peisagistul american Thomas Cole, care, inspirat de o călătorie făcută la Roma, redă cu acuratețe trecerea de la clipa paradisiacă la dezolarea ultimă în ciclul de lucrări intitulat *Cursul Imperiului*. În momentul de față, Europa pare să se situeze undeva între tabloul al patrulea și al cincilea, manifestând ultimele zvâcniri de vitalitate.

Tranziția stă drept mărturie a schimbării centrului de greutate de la glorie la decadentă. Orice civilizație gravitează în jurul acestor doi poli, însă numai timpul poate spune în ce moment al istoriei se vor intersecta. Acum, într-un moment de cumpănă în Europa, măreția și declinul se întrepătrund într-o fuziune al cărui rezultat rămâne încă necunoscut. Metamorfoza are loc sub ochii noștri: vechea Europă va lua o nouă formă, dar pentru asta este nevoie să se elibereze de vechile obiceiuri, punând capăt suferinței mortului. La fel ca în cazul unei persoane dragi, acceptarea morții nu este niciodată ușoară și uneori vine chiar însoțită de mecanisme de apărare care mai de care mai creative. Vise în care persoana decedată îi vorbește celui rămas pe Pământ, evenimente supranaturale care ar atesta dorința mortului de a comunica *et cetera, et cetera*. În cel mai rău caz, noi am vrea ca mortul să învie și, dacă se poate, chiar înainte de cea de-a doua venire a lui Iisus.

Ne regăsim puși față în față cu ultimul scenariu. Inconștientul european manifestă viguros apariția a tot felul de farafastăcuri milenariste ce își croiesc loc pe scena publică. Învierea este puternic dorită, însă o înviere fără pompă nu ar fi decât un alt eveniment trecut cu vederea de marșul istoriei. Goana Europei după senzații tari nu încetează să alimenteze iluzia salvatoare în care și-a încălzit propriile acțiuni și nici măcar circumstanțele istorice nu par să fie de ajuns pentru o revenire la realitate. Față în față cu ultimele licăriri de viață, cadavrul se agață de posibilități neveridice de

supraviețuire. Dorința de a trăi suportă orice cost.

Însă instinctul de supraviețuire nu este suficient pentru a sfida ciclul natural al oricărui organism, nici chiar al organismelor sociale, cum sunt civilizațiile. Orice civilizație vitalistă ajunge la un moment dat să-și consume energia creatoare și, în final, să se epuizeze. Europa este o astfel de civilizație obosită, după cum spunea Kenneth Clark într-un episod din serialul său documentar, *Civilisations*, despre decăderea Imperiului Roman. Iar când ești obosit, conexiunile neuronale nu mai funcționează la capacitatea lor maximă. Uneori poate apărea chiar un decalaj între percepție și realitate, ceea ce face ca acțiunile să scoată la iveală un comportament schizofrenic. În acest caz, nu te poți aștepta nici la coerență și nici la o viziune pe termen lung. Europa este un adult schizofren și acționează în consecință. Nu poți să tai toate legăturile cu Rusia, să declanșezi o criză energetică, să strigi sus și tare că trebuie adoptate măsuri care respectă standardele ecologice și să permiți greve care paralizează circulația oamenilor activi în viața profesională (aviz francezilor). Toate acestea sunt pur și simplu incompatibile. Dar hotărârea cu care se iau aceste măsuri pare să fie de nestrămutat și lasă impresia că avem de a face cu un bătrân încăpățânat, care refuză să accepte că „nu mai e ce a fost”. Bineînțeles, nu spune nimeni că trebuie omorât sau că trebuie să-i fie sugerată o formă de sinucidere asistată sau eutanasiere, cum se propune mai nou pe alte continente, însă trebuie să spunem lucrurilor pe nume. Când nu mai poți, trebuie să te resemnezi, să lași terenul altora pentru a se afirma și pentru a duce mai departe ceea ce a mai rămas (dacă a mai rămas ceva). Cu alte cuvinte, trebuie să accepți metamorfoza, trebuie să accepți modificarea cauzei formale, care nu implică cu necesitate și modificarea cauzei materiale. Dar asta este o altă discuție.

Ce împiedică trecerea la o altă etapă? Pe de o parte, istoria, pe de alta, memoria, iar dincolo de acestea, melanjul celor două în constituirea unei identități. Când ai crezut întotdeauna ceva despre tine însuși, este greu să accepți că poate memoria fie ți-a jucat feste, fie că lucrurile nu au stat la fel precum conștiința idealistă ni le prezintă. Înainte ca Europa să ajungă marea civilizație care a subzistat până astăzi, Imperiile Persan, Mongol sau Chinez au cunoscut importante inovații tehnologice, arhitecturale și artistice, timp în care Europa nu se afla nici măcar la jumătatea dezvoltării potențialului său. S-ar putea reproșa că realizările imperiilor menționate mai sus nu se pot compara cu cele ale statelor europene începând cu secolul al XVIII-lea, că democrația, prosperitatea economică și respectarea demnității și a drepturilor omului sunt aspecte unice ale proiectului european. Iar acest lucru este, fără doar și poate, adevărat. Însă nici Imperiul Persan, nici cel Mongol, nici cel Chinez, nu au dăinuit la infinit, în ciuda gradului lor de dezvoltare sau a dorinței de a se afirma pentru eternitate. *Vanitas vanitatum*. De ce ar reuși Europa să se sustragă mersului istoriei?

Însă ar fi greșit să înglobăm toată diversitatea și diferențele care se regăsesc în sânul Europei sub un singur termen, adică să punem toți europenii în aceeași oală. Europa de

Vest și Europa de Est sunt, probabil, ontologic diferite. Au străbătut evenimente istorice similare, dar și foarte diferite, ceea ce a condus la strategii de supraviețuire diferite. Ceea ce am descris mai sus se aplică mai degrabă Europei de Vest decât Europei de Est, însă efectele nu pot fi limitate doar la o singură arie geografică. Într-o lume globalizată, efectul fluture se întinde peste tot.

Nu știm cât de departe vor răzbate consecințele bățăilor de aripi și nu știm cum va arăta viitorul, căci nu avem acces la niciun oracol de la Delphi, însă pentru început, o privire mai aprofundată asupra romanului scriitorului polonez Henryk Sienkiewicz poate că ar putea servi drept cheie de lectură a unui viitor încă în construcție. Explorând relația subtilă și complicată dintre viață și moarte, Sienkiewicz propune în romanul său *Quo vadis* trei abordări în fața unui colaps civilizațional, folosindu-se de vocile a trei personaje din roman. Într-o primă instanță, cititorul este pus la curent cu modul în care sfârșește Petronius, apropiat al împăratului Nero. Estet și artist important, el decide să se sinucidă în cadrul ultimului banchet pe care îl organizează, știind că în orice caz va fi condamnat la moarte. Fastuoasă și teatrală, sinuciderea lui Petronius reflectă filozofiile pe care personajul le-a simpatizat în timpul vieții, epicureismul și cinismul.

Mai apoi, aflăm despre moartea lui Nero, împăratul nebun al Romei, artist înflăcărat, dar lipsit de talent. Detronat de Galba în urma unei lovituri de stat facilitate de haosul general al societății romane, Nero alege soluția rațională pentru un păgân, sinuciderea. Cu toate acestea, el se dovedește lipsit de demnitatea pe care Petronius o afișează. Frica de moarte și lașitatea îi fac imposibilă sinuciderea, astfel că este nevoie ca un centurion să ducă actul până la capăt, înfigându-i lama cuțitului în gât.

În cele din urmă, cititorul este pus la curent cu situația lui Vinicius, fost soldat roman, care suferă o moarte spirituală, prin abandonul păgânismului și convertirea la creștinism. Acesta se căsătorește cu Lygia, fiica conducătorului provinciei ligienilor și care îl acompaniază spre noi orizonturi, în Grecia. Cei doi trăiesc fericiți, probabil până la adânci bătrâneți. Pentru Sienkiewicz, soluția salvatoare a Imperiului Roman în secolul I d. Hr. rămâne, fără doar și poate, creștinismul. Dacă metamorfoza Europei va implica cu necesitate o reînnoire creștină, rămâne de văzut. Până atunci, cele trei scenarii rămân pe masă.

Imagine: Pixabay